

TÜRK TAHKİM HUKUKUNDA HUKUKİ DİNLENİLME HAKKINA RİAYET EDİLMEMESİ SEBEBİYLE HAKEM KARARLARININ İPTALİ (HMK M. 439/ 2, F)

*Arş. Gör. Dr. Nagehan OKUMUŞ**

Özet

Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 439. maddesinde, hakem kararlarının denetimi bakımından iptal davası kabul edilmiştir. Bu çalışmada, iptal sebeplerinden biri olan hukuki dinlenilme hakkına riayet edilmemesi incelenmiştir. Hukuki dinlenilme hakkı kavramı ve tahkimde hukuki dinlenilme hakkının ihlali sayılabilecek haller ele alınmış, hukuki dinlenilme hakkı ihlalinin ileri sürülmesi üzerinde durulmuştur.

Anahtar kelimeler: Hukuki Dinlenilme Hakkı, Hakem Kararlarının İptali, Tahkim

Abstract

In terms of the control of the arbitral awards, setting aside of arbitral awards is accepted in article 439 of Code of Civil Procedure. In this study, violation of right to be heard (due process) was examined as a ground of setting aside of arbitral awards. The term of right to be heard and the circumstances that are grounds of violation of the right in arbitration were also approached and alleging the violation of the right was examined.

Key words: The right to be heard, The setting aside of arbitral awards, Arbitration

GİRİŞ

Tahkim kurumunu daha etkin hale getirmek amacıyla UNCITRAL Model Kanunu esas alınarak Milletlerarası Tahkim Kanunu hazırlanmış;

* Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Hukuk Fakültesi Medeni Usûl ve İcra-İflâs Hukuku Anabilim Dalı.

Makale Geliş Tarihi:14/11/2018 / Makale Kabul Tarihi:30/11/2018

daha sonra bu düzenleme dikkate alınarak, Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun tahkime ilişkin hükümleri (m. 407- 444) öngörülmüştür. Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun tahkime ilişkin hükümlerinde getirilen yeniliklerden biri de, hakem kararlarına karşı iptal davası açılabilmesidir (m. 439). İptal davasına ilişkin Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 439. maddesi, MTK'nın iptal davasını düzenleyen 15. maddesi ile benzerlik gösterse de, bazı konularda farklılık taşımaktadır.

Çalışmada HMK m. 439/ 2'de sınırlı olarak sayılan iptal sebeplerinden, “hukuki dinlenilme hakkına riayet edilmemesi” sebebiyle hakem kararlarının iptali ele alınacaktır. Bu çerçevede ilk olarak, hakem kararlarının iptali ve iptal sebepleri üzerinde durulacaktır. İkinci olarak, hukuki dinlenilme hakkına riayet edilmemesi başlığı altında, hukuki dinlenilme hakkı kavramı ve tahkimde hukuki dinlenilme hakkının ihlali sayılabilecek haller incelenecektir. Son olarak ise hukuki dinlenilme hakkı ihlalinin ileri sürülmesi ele alınarak, değerlendirme ve önerilerin yer aldığı sonuç bölümü ile çalışmaya son verilecektir.

I. HAKEM KARARLARININ İPTALİ ve İPTAL SEBEPLERİ

Hukuk Muhakemeleri Kanunu m. 439/ 1'e göre, “*Hakem kararına karşı yalnızca iptal davası açılabilir. İptal davası, tahkim yeri bölge adliye mahkemesinde açılır; öncelikle ve ivedilikle görülür*”. İptal davası, tahkime olan güvenin artmasını sağlar¹. Taraflar, hakemler tarafından verilecek olan kararın, devlet mahkemeleri tarafından denetleneceğini bildikleri için, tahkime başvurma konusundaki tereddütleri azalır. Bunun yanı sıra iptal davası ile hakemler tarafından verilecek olan kararın haksız ve keyfi olmasının da önüne geçilmiş olur². İptal davasına ilişkin düzenlemenin bir diğer amacının da tahkimde hızlılığı temin etmek olduğu, madde gerekçesinde belirtilmiştir³.

İptal sebepleri ise, m. 439/ 2'de sınırlı olarak⁴ sayılmıştır⁵. Bu sebepler, tahkim sözleşmesinin taraflarından birinin ehliyetsiz ya da

1 **Yeşilirmak, Ali**, Türkiye’de Ticari Hayatın ve Yatırım Ortamının İyileştirilmesi İçin Uyuşmazlıkların Etkin Çözümünde Doğrudan Görüşme, Arabuluculuk, Hakem-Bilirkişilik ve Tahkim: Sorunlar ve Çözüm Önerileri, İstanbul 2011, s. 122.

2 **Özby, İbrahim**, Hakem Kararlarının Temyizi, Ankara 2004, s. 81.

3 Bkz. m. 439’a ilişkin Hükümet Gerekçesi.

4 Hakem kararlarının yargısal denetimi çoğunlukla, tahkimin iki amacından olan, anlaşmazlıkları etkili bir şekilde çözmek ve uzun ve pahalı yargılamadan kaçınmak için sınırlandırılmıştır. Ayrıca hakem kararlarının sınırlı sebeplerle iptal edilebilirliği, tahkim sürecini daha etkili hale getirmekte ve sonuca ulaşmayı

tahkim sözleşmesinin geçersiz olması (m. 439/ 2, a), hakem veya hakem kurulunun seçiminde sözleşmede belirlenen veya HMK'nın Onbirinci Kısımında öngörülen usule uyulmaması (m. 439/2, b), kararın, tahkim süresi içinde verilmemesi (m. 439/ 2, c), hakem veya hakem kurulunun, hukuka aykırı olarak yetkili veya yetkisiz olduğuna karar vermesi (m. 439/ 2, ç), hakem veya hakem kurulunun, tahkim sözleşmesi dışında kalan bir konuda karar vermesi veya talebin tamamı hakkında karar vermemesi ya da yetkisini aşması (m. 439/ 2, d), tahkim yargılamasının, usul açısından sözleşmede veya bu yönde bir sözleşme bulunmaması hâlinde, HMK'nın Onbirinci Kısımında yer alan hükümlere uygun olarak yürütülmemesi ve bu durumun kararın esasına etkili olması (m. 439/ 2, e), tarafların eşitliği ilkesi ve hukuki dinlenilme hakkına riayet edilmemesi (m. 439/ 2, f), hakem veya hakem kurulu kararına konu uyuşmazlığın Türk hukukuna göre tahkime elverişli olmaması (m. 439/ 2, g), kararın kamu düzenine aykırı olması (m. 439/ 2, ğ) şeklindedir⁶.

sağlayan zamanı azaltmada daha etkilidir (bkz. **Moses, Margaret**, "Party Agreements to Expand Judicial Review of Arbitral Awards", *Journal of International Arbitration*, 20(3), 2003, s. 315). Hakem kararlarının iptali sebepleri yabancı hukuk sistemlerinde de sınırlı sayıda düzenlenmiştir. Örneğin bkz. Avusturya hukukunda, öZPO m. 611/ 2'de 8 bent halinde düzenlenen iptal sebepleri; Alman hukukunda, dZPO m. 1059/ 2; İsviçre hukuku bakımından da ZPO m. 393'te itiraz sebepleri sınırlı sayıda düzenlenmiştir.

- 5 **Yılmaz, Ejder**, Hukuk Muhakemeleri Kanunu Şerhi, C. 3, Ankara 2017, s. 3686; **Arslan, Ramazan/ Yılmaz, Ejder/ Taşpınar Ayyavaz, Sema/ Hanağası, Emel**, Medeni Usul Hukuku, 4. Baskı, Ankara 2018, s. 792; **Kuru, Baki**, İstinaf Sistemine Göre Yazılmış Medeni Usul Hukuku Ders Kitabı, Ağustos 2017, s. 669; **Umar, Bilge**, Hukuk Muhakemeleri Kanunu Şerhi, Ankara 2014, s. 1247-1253; **Pekcanitez, Hakan/ Yeşilirmak, Ali**, Pekcanitez Usul Medeni Usul Hukuku, 15. Bası, İstanbul 2017, C. III, s. 2733; **Özbay, İbrahim/ Korucu, Yavuz**, Hukuk Muhakemeleri Kanunu Çerçevesinde Tahkim, Ankara 2016, s. 218; **Selçuk, Seyhan**, Hukuk Muhakemeleri Kanunu'na Göre Hakem Kararlarının İptali, Ankara 2018, s. 79-83; **Ulukuş Bulut, Şaziye Tuba**, MTK ile Karşılaştırmalı Olarak HMK Hükümlerine Göre Hakem Kararlarının İptali, Ankara 2018, s. 104; **Karşlı, Abdurrahim**, Medeni Muhakeme Hukuku, İstanbul 2012, s. 940; **Budak, Ali Cem/ Karaaslan, Varol**, Medeni Usul Hukuku, 2. Baskı, Ankara 2018, § 23, kn. 64, s. 422; **Aydemir, Fatih**, Türk Hukukunda Tahkim Sözleşmesi, İstanbul 2017, s. 382; bkz. ve karşı. **Akncı, Ziya**, Milletlerarası Tahkim, İstanbul 2016, s. 266; **Atalı, Murat/ Ermenek, İbrahim/ Erdoğan, Ersin**, Medeni Usul Hukuku Ders Kitabı, Ankara 2018, s. 755; **Görgün, Şanal/ Börü, Levent/ Toraman, Barış/ Kodakoğlu Mehmet**, Medeni Usul Hukuku, 7. Baskı, Ankara 2018, s. 793-794.
- 6 Milletlerarası Tahkim Kanunu'nda da iptal sebepleri sınırlı olarak 15/ A maddesinde düzenlenmiştir. İptal sebeplerinin dikkate alınması ile ilgili olarak başvuruyu yapan taraf ve mahkeme bakımından ayırım yapılmıştır. Bu hükme göre; 1. Başvuruyu yapan taraf;

Çalışmada bu sebeplerden birisi olan, hakem kararlarının hukuki dinlenilme hakkına riayet edilmemesi sebebiyle iptali incelenecektir.

II. HUKUKİ DİNLENİLME HAKKINA RİAYET EDİLMEMESİ SEBEBİYLE HAKEM KARARLARININ İPTALİ

A. Hukuki Dinlenilme Hakkı Kavramı

Hukuki dinlenilme hakkı, “iddia ve savunma hakkı”⁷, “yargılamaya katılanların dinlenmesi ilkesi”⁸, “teşkil-i tarafeyn”⁹, “ tarafların teşkili ve dinlenmesi”¹⁰ gibi kavramlarla ifade edilmektedir. Hukuki dinlenilme hakkı, yargılama sonucunda hukuki durumu etkilenecek kişilerin, yargılamanın bir süjesi olarak, yargılama hakkında bilgi edinmelerini, açıklamada bulunmalarını, yargılamaya etki edebilmelerini ve yargı

a) Tahkim anlaşmasının taraflarından birinin ehliyetsiz ya da tahkim anlaşmasının, tarafların anlaşmayı tâbi kıldıkları hukuka veya böyle bir hukuk seçimi yoksa Türk hukukuna göre geçersiz olduğunu,

b) Hakem veya hakem kurulunun seçiminde, tarafların anlaşmasında belirlenen veya bu Kanunda öngörülen usule uyulmadığını,

c) Kararın, tahkim süresi içinde verilmediğini,

d) Hakem veya hakem kurulunun, hukuka aykırı olarak yetkili veya yetkisiz olduğuna karar verdiğini,

e) Hakem veya hakem kurulunun, tahkim anlaşması dışında kalan bir konuda karar verdiğini veya istemin tamamı hakkında karar vermediğini ya da yetkisini aştığını,

f) Tahkim yargılamasının, usul açısından tarafların anlaşmalarına veya bu yönde bir anlaşma bulunmaması halinde, bu Kanun hükümlerine uygun olarak yürütülmediğini ve bu durumun kararın esasına etkili olduğunu,

g) Tarafların eşitliği ilkesinin gözetilmediğini, İspat ederse veya,

2. Mahkemece;

a) Hakem veya hakem kurulu kararına konu uyuşmazlığın Türk hukukuna göre tahkime elverişli olmadığı,

b) Kararın kamu düzenine aykırı olduğu tespit edilirse hakem kararları iptal edilebilir.

7 **Postacıoğlu, İlhan E.**, Medeni Usul Hukuku Dersleri, 6. Bası, İstanbul 1975, s. 505; **Pekantez, Hakan**, Medeni Yargıda Adil Yargılanma, İzmir Barosu Dergisi, 1997/ 2, s. 38; **Alangoya, Yavuz**, Medeni Usul Hukukunda Vakıtların ve Delillerin Toplanmasına İlişkin İlkeler, İstanbul 1979, s. 97, dn. 6.

8 **Alangoya, Yavuz/ Yıldırım, Kâmil/ Deren Yıldırım, Nevhis**, Medeni Usul Hukuku Esasları, 6. Bası, İstanbul 2006, s. 187.

9 **Ulukapı, Ömer**, Medeni Usul Hukukunda Tarafların Duruşmaya Gelmemesi, Konya 1997, s. 21.

10 **Üstündağ, Saim**, Medeni Yargılama Hukuku, C. I-II, İstanbul 2000, s. 261.

mercilerinin bunları dikkate alıp değerlendirerek, gerekçeli karar vermesini sağlayan, sürpriz kararlarla karşılaşmanın önüne geçen bir temel hak ve yargılama ilkesidir¹¹.

Hukuki dinlenilme hakkı (HMK m. 27), Anayasa m. 36'da ifade edilen iddia ve savunma hakkının medeni usul hukukundaki görünümüdür¹². İddia ve savunma hakkı, Anayasa'da teminat altına alınan temel bir hak olduğundan, hukuki dinlenilme hakkı da Anayasa tarafından korunan bir temel haktır. Bu sebeple hukuki dinlenilme hakkına aykırılık aynı zamanda Anayasaya da aykırılık teşkil eder. Hukuki dinlenilme hakkı Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 6. maddesinde düzenlenen adil yargılanma hakkının da bir unsurudur. Hukuki dinlenilme hakkına aykırılık aynı zamanda adil yargılanma hakkının da ihlali sayılır. Bu sebeple hukuki dinlenilme hakkı Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ile de teminat altına alınmış bir haktr¹³.

Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun tahkim yargılamasına ilişkin 423. maddesinde, tarafların eşitliği ve hukuki dinlenilme hakkı düzenlenmiştir. Bu hükme göre, "*Taraflar, tahkim yargılamasında eşit hak ve yetkiye sahiptirler. Taraflara hukuki dinlenilme hakkını kullanma imkânı tanınır*". Taraflara hukuki dinlenilme hakkını kullanma imkânının tanınacağı düzenlenmekle birlikte, tahkim yargılaması sırasında bu hakkın ihlal edilmesi de bir yaptırıma bağlanmış ve bu ihlali, kanun koyucu m. 439/ 2, f bendinde hakem kararının iptal sebepleri arasında saymıştır¹⁴. Tarafların eşitliği ve hukuki dinlenilme

11 **Özekes, Muhammet**, Medeni Usul Hukukunda Hukuki Dinlenilme Hakkı, Ankara 2003, s. 31; **Özbay/ Korucu**, s. 84.

12 **Özbay/ Korucu**, s. 241; **Özekes**, s. 29-30; **Tanrıver, Süha**, "Hukuk Yargısı (Medeni Yargı) Bağlamında Adil Yargılanma Hakkı", Türkiye Barolar Birliği Dergisi, Sa. 53, Y. 2004, s. 204.

13 **Pekantez, Hakan**, "Hukuki Dinlenilme Hakkı", Seyfullah Edis'e Armağan, İzmir 2000, s. 754; **Tanrıver**, s. 204.

14 Bkz. ve karşı. İsviçre ZPO m. 393/ d; öZPO m. 611/ 2, 2; dZPO m. 1059/ 2, 1. b; İngiliz Tahkim Kanunu m. 68. Fransız hukukunda, hukuki dinlenilme hakkı yargılamaya hâkim olan temel ilkelerden biridir. Fransız hukukunda iç tahkim ve milletlerarası tahkim bakımından hukuki dinlenilme hakkına aykırı olarak verilen hakem kararının iptal edilebileceği NCPC m. 1492, 1520'de düzenlenmiştir (bkz. **Fouchard, Philippe/ Gaillard, Emmanuel/ Goldman, Berthold**, On International Commercial Arbitration, Kluwer Law International, The Hague- London- Boston, 1999, s. 947).

hakkına riayet edilmemesi, hakem kararlarının iptali bakımından uygulamada en geniş uygulanma imkânı bulan sebeplere¹⁵.

Hukuk Muhakemeleri Kanunu m. 439/ 2, f hükmünde, hukuki dinlenilme hakkına riayet edilmemesi sebebinin yanı sıra, tarafların eşitliğine riayet edilmemesi de iptal sebebi olarak sayılmıştır¹⁶. Doktrinde hukuki dinlenilme hakkına aykırılığın yanı sıra eşitlik ilkesinin hükümde zikredilmesinin, hukuki dinlenilme hakkının taraflara eşit davranılmasını da kapsamı sebebiyle, gereksiz olduğu ifade edilmiştir¹⁷.

Hukuki dinlenilme hakkı ve unsurları HMK m. 27’de düzenlenmiştir. Buna göre, hukuki dinlenilme hakkının ihlalinin söz konusu olabilmesi için bu hükümde belirtilen unsurlardan birinin ihlal edilmesi gerekir. Bu unsurlar, yargılama ile ilgili olarak bilgi sahibi olunması (m. 27/ 2, a), açıklama ve ispat hakkı (m. 27/ 2, b), mahkemenin, açıklamaları dikkate alarak değerlendirmesi ve kararların somut ve açık olarak gerekçelendirilmesi (m. 27/ 2, c) şeklinde ifade edilmiştir. Tahkim yargılamasında da kural olarak hukuki dinlenilme hakkının tüm unsurları yerine getirilmelidir. Taraflar yargılamanın başından sonuna kadar, yargılama hakkında bilgi sahibi olacaklar, açıklama haklarını tam olarak kullanacaklar ve hakem veya hakem kurulu da bunları dikkate alıp değerlendirecektir¹⁸. Ancak, tahkimin özelliği ve geçerli olan yargılama ilkeleri sebebiyle bu unsurların uygulanma şekli tahkimde farklı olabilir¹⁹. Tahkimde hukuki dinlenilme hakkının ihlali sayılabilecek haller bu unsurlar doğrultusunda incelenecektir.

15 **Pekcantez/ Yeşilirmak**, Pekcantez Usul, s. 2763.

16 Buna karşılık MTK’da tarafların eşitliği ilkesinin gözetilmemesi iptal sebebi olarak sayılmakla birlikte, hukuki dinlenilme hakkına riayet edilmemesi iptal sebebi olarak madde metninde zikredilmemiştir (m. 15/ A, 1, g). Milletlerarası tahkim bakımından bazı hukuki dinlenilme hakkının ihlali halleri, hakem kararının esasını etkilemek kaydıyla tahkim yargılamasının usule aykırı olması iptal sebebi içerisinde değerlendirilmektedir (bkz. **Akıncı**, s. 311-312). MTK m. 15/ A, 1, g hükmünde, hukuki dinlenilme hakkından söz edilmemesi içerik olarak HMK ve MTK’da öngörülen iptal sebebi arasında bir fark bulunduğu anlamına gelmez (bkz. **Pekcantez/ Yeşilirmak**, Pekcantez Usul, s. 2764).

17 **Pekcantez/ Yeşilirmak**, Pekcantez Usul, s. 2763.

18 **Özekes**, s. 222.

19 **Özekes**, s. 222; **Özbay/ Korucu**, s. 85.

B. Tahkimde Hukuki Dinlenilme Hakkının İhlali Sayılabilecek Haller

a. Tebligatın Usulüne Aykırı Yapılması

Hukuki dinlenilme hakkının ilk unsurunu, yargılama ile ilgili olarak bilgi sahibi olunması oluşturmaktadır. Tarafların yargılama ile ilgili olarak bilgi sahibi olmalarının engellenmesi durumunda hukuki dinlenilme hakkı ihlal edilmiş olur. Bu çerçevede ilk olarak tarafların yargılamanın aşamaları hakkında usulüne uygun olarak bilgilendirilmesi gerekir²⁰.

Tahkim yargılamasında tebligatla ilgili olarak HMK m. 438'de, taraflarca aksi kararlaştırılmadıkça tebligatın, 11/2/1959 tarihli ve 7201 sayılı Tebligat Kanunu hükümlerine göre yapılacağı ifade edilmiştir. Bu hükmün, hakemlerce yargılama sırasında gerçekleştirilecek tüm bildirimler bakımından geçerli olduğu belirtilmiştir²¹. Bununla birlikte, tahkim usulündeki esnekliği burada göz ardı etmemek gerekir. Taraflar tahkim yargılamasında bildirimlerin nasıl yapılacağını belirleyebilirler. Uygulamada pratik ihtiyaçlar sebebiyle tebligatın, genellikle elden, APS, özel şirketler eliyle tebligat, faks, e-mail gibi yollarla yapılması kararlaştırılmaktadır²². Örneğin, tarafların önceden bildirecekleri bir faks numarasına yapılan bildirim geçerli kabul edilmesi mümkündür²³. Taraflarca bu şekilde özel bir tebligat usulü kararlaştırılmadıkça, Tebligat Kanunu hükümleri uygulanır.

Tebligatın usulüne aykırı yapılmış olması durumunda tarafın yargılama ile ilgili olarak bilgi sahibi olması engellenmiş olur²⁴.

²⁰ **Özekes**, s. 86; **Tanrıver**, s. 207; **Arslan/ Yılmaz/ Taşpınar Ayvaz/ Hanağası**, s. 150; **Budak/ Karaaslan**, § 4, kn. 13, s. 70; **Umar**, s. 127; **Pekcanitez/ Yeşilirmak**, Pekcanitez Usul, s. 2766; **Özbay/ Korucu**, s. 84; **Atalı/ Ermenek/ Erdoğan**, s. 138; **Görgün/ Börü/ Toraman/ Kodakoğlu**, s. 352.

²¹ **Yeşilova, Bilgehan**, “7201 Sayılı Tebligat Kanunu'nun ve Tebliğe İlişkin Diğer Hükümlerin Tahkimde Uygulama Yeri”, *Uluslararası Ticaret ve Tahkim Hukuku Dergisi*, C. 3, Sa. 1, Y. 2014, s. 109.

²² **Yılmaz, Ejder/ Çağlar, Tacar**, Tebligat Hukuku, Ankara 2013, s. 53; **Özbay, İbrahim/ Yardımcı, Taner Emre**, Tebligat Hukuku (7101 sayılı Kanun ile Güncellenmiş ve Son Değişiklikler İşlenmiş- Hukuk Fakültesi ve Adalet Meslek Yüksekokulu Öğrencileri İçin), Ankara 2018, s. 22.

²³ **Özbay/ Korucu**, s. 85.

²⁴ Yargıtay hakem kararının iptali talebinin mahkeme tarafından reddedilmesi sebebiyle davacı vekilinin temyiz yoluna başvurması üzerine verdiği bir kararda,

Bununla beraber, tebligat usulüne aykırılık olmasına karşın, ilgili taraf, tebliğ edilecek husustan fiilen haberdar olmuşsa, artık tebligat usulüne aykırılıktan söz edilemez²⁵. Zira Tebligat Kanunu m. 32 hükmünde, “*Tebliğ usulüne aykırı yapılmış olsa bile, muhatabı tebliğe muttali olmuş ise muteber sayılır. Muhatabın beyan ettiği tarih, tebliğ tarihi addolunur*” denilmek suretiyle, usulsüz tebliğ halinde tebligatın, ilgilinin usulsüz tebliği öğrendiğini bildirdiği tarihte yapılmış sayılacağı düzenlenmiştir.

Taraflardan birisi kendisine usulüne uygun şekilde tebligat yapılmasına rağmen geçerli bir neden göstermeksizin yargılamaya katılmazsa hakem veya hakem kurulunun tahkim yargılamasına devam ederek mevcut delillere göre karar verebileceği HMK m. 430’da düzenlenmiştir. Kendisine usulüne uygun şekilde tebligat yapılan taraf, geçerli bir neden göstermeksizin yargılamaya katılmazsa artık hakem kararına karşı hukuki dinlenilme hakkının ihlali sebebiyle iptal davası açamayacaktır.

Tebligatın usulüne aykırı yapılmasının yanı sıra taraflara hiç tebligat yapılmaması (tebliğin yokluğu) da söz konusu olabilir. Tebligatın yokluğu halinde, tebligat olarak nitelendirilebilecek bir hukuki işlem yoktur. Usulsüz tebliğde ise yapılmış bir tebligat işlemi vardır, fakat usulüne uygun değildir²⁶. Tahkim yargılamasında taraflara bildirilmesi gereken bir hususun hiç bildirilmemesi durumunda taraflar hukuki dinlenilme hakkının ihlali sebebiyle, hakem kararına karşı iptal davası açabilirler.

Tahkim yargılamasında yargılama ile ilgili olarak bilgi sahibi olunması hakkında değinilmesi gereken bir diğer konu da tamamlayıcı hakem kararı verilmesi durumunda karşımıza çıkar. HMK m. 437/ 4’e göre, “*Taraflardan her biri, hakem kararının kendilerine bildirilmesinden itibaren bir ay içinde, karşı tarafa da bilgi vermek kaydıyla, yargılama sırasında ileri sürülmüş olmasına rağmen karara bağlanmamış konularda tamamlayıcı hakem kararı verilmesini*

dava dilekçesinin davalı tarafa tebliğe çıkartılmadan dosya üzerinden yapılan inceleme sonucunda hukuki dinlenilme hakkının ihlal edilmesi sebebiyle kararı bozmuştur (bkz. Yargıtay 15. HD., E. 2013/ 6719, K. 2014/ 1185, T. 20.2.2014 Kazancı İçtihat Bilgi Bankası).

25 Arslan/ Yılmaz/ Taşpınar Ayyav/ Hanağası, s. 191; Kuru, s. 614; Akıncı, s. 295; Budak/ Karaaslan, § 7, kn. 10, s. 126; Selçuk, s. 231; Muşul, Timuçin, Tebligat Hukuku, 6. Baskı, Ankara 2016, s. 494; Özbay/ Yardımcı, s. 113.

26 Muşul, s. 493; Özbay/ Yardımcı, s. 109.

isteyebilir. Hakem veya hakem kurulu, talebi haklı bulursa, tamamlayıcı hakem kararını bir ay içinde verir. İcap ederse, bu süre hakem veya hakem kurulunca en fazla bir ay uzatılabilir". Bu hükme göre taraflar, şartları varsa, hakem kararının tamamlanmasını talep edebilirler²⁷. Tamamlayıcı hakem kararının "karşı tarafa bilgi vermek kaydıyla" yapılması gerekir. Bu zorunluluğa uyulmaması hukuki dinlenilme hakkının ihlali sayılır ve hakem kararının iptali yoluna başvurulabilir²⁸.

b. Tarafların Açıklama ve İspat Hakkının İhlali

Hukuki dinlenilme hakkının bir diğer unsurunu açıklama ve ispat hakkı oluşturmaktadır²⁹. Hukuk Muhakemeleri Kanunu m. 428/ 2'de, tarafların dilekçelerine yazılı delillerini ekleyebilecekleri ve ileride sunacakları delilleri gösterebilecekleri düzenlenmiştir. Taraflar, delil gösterebilir, bilirkişi incelemesi isteyebilir veya keşif talebinde bulunabilirler.

Açıklama ve ispat hakkı çerçevesinde, önemli bir delilin ikamesinin talep edilmesine rağmen dikkate alınmamış olması, tarafın hukuki dinlenilme hakkını ihlal eder³⁰. Şu halde bu hususa aykırı tahkim yargılaması, hakem kararlarının iptali sonucunu doğurur. Açıklama hakkı bakımından, delilin taraflarca ileri sürülmesi ya da hakem veya hakem kurulunca re'sen talep edilmesi önem taşımamaktadır. Hakem veya hakem kurulunun re'sen bir delile başvurması durumunda da taraflara bu delil hakkında açıklama hakkı tanınmalıdır³¹.

c. Tarafların Mahkemeye Sunduğu Belge ve Delillerin Dikkate Alınmaması

Tarafların açıklama ve ispat hakkına sahip olmasının yanı sıra hakem veya hakem kurulunun da bu açıklamaları doğru şekilde dikkate alması gerekir. Hakem veya hakem kurulu, hüküm için gerekli olan taraf

27 Bkz. Özbay, İbrahim/ Erdem, Murat, "Hakem Kararlarının Tavzihi, Düzeltilmesi ve Tamamlanması", Sakarya Hukuk Dergisi, C. 1, Sa. 2, Aralık 2013, s. 45-75.

28 Özbay/ Erdem, s. 69; Özkes, s. 225; Özbay/ Korucu, s. 239; Selçuk, s. 233.

29 Özkes, s. 106; Tanrıver, s. 208; Arslan/ Yılmaz/ Taşpınar Ayyaz/ Hanağası, s. 151; Budak/ Karaaslan, § 4, kn. 15, s. 71; Atal/ Ermenek/ Erdoğan, s. 139; Görgün/ Börü/ Toraman/ Kodakoğlu, s. 353.

30 Yıldırım, M. Kâmil, Medeni Usul Hukukunda Delillerin Değerlendirilmesi, İstanbul 1990, s. 99; Özbay- Temyiz, s. 247.

31 Özkes, s. 130.

açıklamalarını, delilleri, hukuki dinlenme hakkı çerçevesinde incelemelidir. Tarafların hakem veya hakem kuruluna sunduğu belge ve delillerin bilerek ve kötü niyetle dikkate alınmamış olması şeklen hakkın yerine getirilmemesidir ve hukuki dinlenme hakkının ihlali olarak kabul edilmelidir³².

Tarafların hakem veya hakem kuruluna sunduğu belge ve delillerin dikkate alınması iddia ve savunma hakkının değiştirilip genişletilmesi çerçevesinde değerlendirilmelidir. HMK m. 428'e göre, taraflar tahkim yargılaması sırasında iddia ve savunmalarını değiştirebilir veya genişletebilirler. Ancak bazı durumlarda hakem veya hakem kurulunun değişiklik veya genişletmeye izin vermeyebileceği düzenlenmiştir. Buna göre, hakem veya hakem kurulu, iddia ve savunmanın değiştirilip genişletilmesinin gecikerek yapılmış olduğunu veya diğer taraf için haksız bir şekilde büyük zorluk yarattığını ve diğer durum ve koşulları dikkate alarak, böyle bir değişiklik veya genişletmeye izin vermeyebilir (HMK m. 428/ 3). Böyle bir durumda hakem veya hakem kurulunun hukuki dinlenme hakkını ihlal ettiklerinden söz edilemez ve bu sebeple hakem kararının iptali talep edilemez³³.

Hakem veya hakem kurulunun dikkate alacağı belge ve delillerin, tahkim sözleşmesinin kapsamı içinde yer alan iddia ve savunmaya ilişkin olması gerekir. İddia veya savunmanın tahkim sözleşmesinin kapsamı dışına çıkacak şekilde değiştirilmesi veya genişletilmesinin dikkate alınmadığı durumda hukuki dinlenme hakkının ihlali söz konusu olmaz (HMK m. 428/ 3). Bu sebeple tarafların uyuşmazlık konusu olmayan konuda veya vakıalar hakkında göstermiş oldukları bir delilin incelenmeden reddedilmiş olması hukuki dinlenme hakkının ihlali sayılmaz³⁴.

d. Hakem Kararının Somut ve Açık Olarak Gereçlendirilmemesi

Hukuki dinlenme hakkının son unsuru, kararının somut ve açık olarak gereçlendirilmesidir. Hakem kararının somut ve açık olarak gereçlendirilmesi konusunda, hakem kararında gereççe bulunup

32 **Pekcanitez/ Yeşilirmak**, Pekcanitez Usul, s. 2768; **Özekes**, s. 153; **Özbay/ Korucu**, s. 239; **Selçuk**, s. 233; bkz. ve karşı. **Fouchard/ Gaillard/ Goldman**, s. 949.

33 **Pekcanitez/ Yeşilirmak**, Pekcanitez Usul, s. 2767.

34 **Pekcanitez/ Yeşilirmak**, Pekcanitez Usul, s. 2767.

bulunmaması sorunu dikkate alınarak değerlendirme yapılması gerekir. Gerekenin, mahkeme kararlarında olduğu gibi hakem kararlarında da bulunması gerekir (m. 436/ 1, c). Mahkeme kararlarında olduğu gibi, hakem kararları da, kararı veren hakem veya hakem kurulunun kanaatleri üzerine kurulmuştur. Bu sebeple hakem kararlarının da gerekçe hususu önem taşımaktadır³⁵. Hakem kararlarının gerekçeli olması ile davayı kazanan ve kaybeden taraf hakem veya hakem kurulunun keyfi karar verme riskine karşı korunmuş olur. Ayrıca hakem veya hakem kurulunun usul ilkelerine uygun davranıp davranmadığı ancak gerekçeden anlaşılır. Tarafların hakem kararının iptalini talep etme konusunda, haklı bir hukuki dayanaklarının olup olmadığını belirleyebilmeleri ve savunma haklarına yönelik bir ihlalin mevcut olup olmadığını belirleyebilmeleri bakımından kolaylaştırıcı nitelikte olduğundan gerekçe, hakem kararlarının denetimi bakımından da önemli bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır³⁶.

Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nda hakem kararlarının içeriğinde gerekenin bulunması gerektiği düzenlenmiştir (m. 436/ 1, c)³⁷. Hakemlerin gerekçesiz olarak karar vermelerinin bir iptal sebebi olması

35 Hakem kararlarında gerekçe hakkında bkz. **Özbay, İbrahim**, "Hakem Kararlarında Gerekçe", Banka ve Ticaret Hukuku Dergisi, Aralık 2001, C. XXI, Sa. 2, s. 298-318.

36 **Özbay-** Temyiz, s. 227; **Kaplan, Yavuz**, Milletlerarası Tahkimde Usule Aykırılık, Ankara 2002, s. 158.

37 Hakem kararlarının gerekçeli olup olmaması hakkında hukuk sistemlerinde farklı düzenlemeler bulunmaktadır. Örneğin Alman hukukunda, taraflarca aksi kararlaştırılmadıkça veya taraflar sulh sözleşmesi çerçevesinde bir karar almadıkça (ZPO § 1053), hakem veya hakem kurulunun dayanılan gerekçeleri bildireceği düzenlenmiştir (ZPO § 1054/ 2). Kararın gerekçeli olması gerektiği belirtilmekle birlikte gerekçeli karar verilmemesinin yaptırımı düzenlenmemiştir. Fransız hukukunda, hakem kararında gerekçe bulunması konusunda iç tahkim ve milletlerarası tahkim bakımından farklılık bulunmaktadır. İç tahkimde hakem kararında gerekçe bulunmasının zorunlu olduğu düzenlenmekle birlikte (NCPC m. 1471/ II) milletlerarası tahkim bakımından böyle bir zorunluluk öngörülmemiştir. İngiliz hukukunda, İngiliz Tahkim Kanunu'na göre, hakem kararı gerekçeli olmak zorundadır. Ancak taraflar bunun aksini kararlaştırmışlarsa hakem kararında gerekçe belirtilmeyebilir (İngiliz Tahkim Kanunu m. 52/ 4). UNCITRAL Model Kanunu'nda ise, tarafların hakem kararında gerekçe gösterilmeyeceği konusunda anlaşabilecekleri düzenlenmiştir. Taraflar hakem kararının gerekçesiz olarak verileceğini kararlaştırmadıkça veya sulh sözleşmesi çerçevesinde bir karar olmadıkça, karara esas teşkil eden gerekçenin hakem mahkemesi tarafından belirlenmesi gerekir (UNCITRAL Model Kanunu m. 31/ 2).

gerektiği ifade edilmiştir³⁸. Gereksiz olarak verilen hakem kararlarına karşı iptal davası açılabileceği kabul edilmekle birlikte, gereksiz hakem kararı verilmesinin iptal sebeplerinden hangisinin kapsamında değerlendirileceği konusunda doktrinde tartışma bulunmaktadır. Doktrinde bir görüşe göre gereksiz hakem kararı verilmesi tahkim usulüne aykırılık sebebiyle iptal sebebi olarak ileri sürülebilir³⁹. Doktrinde başka bir görüşe göre, hakem kararından gerekçe bulunmaması hukuki dinlenilme hakkına aykırı olduğundan iptal sebebi olarak kabul edilmiştir⁴⁰. Kanaatimizce hakem kararında gerekçe bulunmaması durumunda taraflar hakem kararının iptalini talep edebilmelidirler. Zira HMK m. 436'da hakem kararının içeriğinde bulunması gereken unsurlardan biri olarak, gerekçe düzenlenmiştir. Gerekçe bulunmadan verilen bir hakem kararı tahkim usulüne aykırılığa sebep olur. Aynı zamanda gerekçe bulunmaması kararda tarafların iddia ve savunmalarının dikkate alınıp alınmadığı hususunda bilgi vereceğinden, hukuki dinlenilme hakkına da aykırılık oluşturmaktadır. Tarafın tahkim usulüne aykırılığa dayanarak iptal davası açabilmesi için kararın esasını etkileyen bir durumun bulunması şarttır (m. 439/ 2, e). Bu sebeple kararda gerekçe bulunmaması durumunda kanaatimizce tarafların hukuki dinlenilme hakkına aykırılık sebebine dayanarak iptal davası açmaları daha uygun olacaktır.

Doktrinde, taraflar aksi yönde anlaşmış olmadıkça hakemlerin gerekçeli olarak karar vermesi gerektiği ifade edilmiştir. Buna göre, taraflar hakemlerin gerekçe göstermeden karar verebileceklerine dair anlaşabilirler⁴¹. Bu durumda tarafların hukuki dinlenilme hakkı ihlal edilmiş sayılmaz. Ancak taraflar aksini kararlaştırmamışlarsa hakemler kararlarını gerekçeli olarak vermelidirler. Aksi takdirde hakem kararına karşı hukuki dinlenilme hakkının ihlali sebebiyle iptal davası açılabilir⁴². Kanaatimizce mahkeme kararlarında olduğu gibi hakem kararlarında da

38 **Akıncı**, s. 297. Hakem kararının gereksiz olması mülga HUMK'da da düzenlenmemekle birlikte, hakem kararları bakımından temyiz sebebi olarak kabul edilmektedir (bkz. ve karşı. **Özbay- Temyiz**, s. 225-236).

39 Bkz. **Akıncı**, s. 314-315; **Özbay/ Korucu**, s. 237.

40 Bkz. **Pekcanitez/ Yeşilirmak**, Pekcanitez Usul, s. 2769; **Bekri, M. Nedim**, "Gerekçeli Karar Hakkı" Ankara Barosu Dergisi, Y. 2014, Sa. 3, s. 217; **Selçuk**, s. 235-236.

41 Bkz. **Pekcanitez/ Yeşilirmak**, Pekcanitez Usul, s. 2769; Aksi görüş için bkz. **Selçuk**, s. 235; **Özkes**, s. 226.

42 Bkz. **Pekcanitez/ Yeşilirmak**, Pekcanitez Usul, s. 2769.

gereke zorunlu bir unsur olarak düşünölmelidir. Zira hakem kararları da mahkeme kararları gibi verildikleri anda icra edilebilme özelliğine sahiptirler. Ancak taraflar hakem kararının gerekçesiz olarak verilebileceğini kararlaştırabilmelidirler. Taraflarca kararın gerekçesiz olarak verilebileceği kararlaştırılmadıkça, gerekçesiz verilen hakem kararına karşı hukuki dinlenilme hakkının ihlali sebebiyle iptal davası açılabilir.

C. Hukuki Dinlenilme Hakkı İhlalinin İleri Sürölmesi

Hukuki dinlenilme hakkı ihlal edilen tarafın bu aykırılığı derhal ileri sürmesi ve ileride iptal hakkını kaybedip kaybetmeyeceği hususu üzerinde durulmalıdır. HMK m. 422/ 3’de, hakem veya hakem kurulunun yetkisini aştığına ilişkin itirazın derhâl ileri sürölmesi gerektiği düzenlenmiştir. Ancak diğer iptal sebeplerinin ileri sürölmesi bakımından böyle bir düzenleme öngörölmemiştir.

Hukuk Muhakemeleri Kanunu m. 409’da, itiraz hakkından feragate ilişkin düzenleme yapılmıştır. Bu hükme göre; *“Tarafların aksini kararlaştırabilecekleri bir hükme veya tahkim sözleşmesine uyulmaz ise ilgili taraf bu aykırılığa itiraz edebilir. İlgili taraf, aykırılığı öğrendiği tarihten itibaren iki hafta veya hakemlerin bu konuda kararlaştırdıkları süre içinde itiraz etmeden tahkime devam ederse, itiraz hakkından feragat etmiş sayılır”*. Bu hüküm iptal sebepleri bakımından da geçerlidir⁴³. Kanaatimizce bu hükmün iptal davasında uygulanması, iptal sebepleri bakımından somut olaya göre değerlendirme yapmak suretiyle gerçekleştirilmelidir. Mahkeme tarafından re’sen dikkate alınması gereken iptal sebepleri⁴⁴ bakımından bu hüküm uygulanmamalıdır. Doktrinde hukuki dinlenilme hakkının ihlalinin aynı zamanda kamu düzenine ilişkin olduğundan, tarafın bu ihlali derhal ileri sürmemesine rağmen dikkate alınması gerekeceği belirtilmiştir⁴⁵. Buna karşılık tarafın hukuki dinlenilme hakkının ihlali sebebiyle hakem kararının iptalini

43 Bu hükmün kamu düzeni ve tahkime elverişlilik dışında kalan bütün iptal sebepleri bakımından geçerli olduğu hakkında bkz. **Pekcanitez/ Yeşilirmak**, Pekcanitez Usul, s. 2749.

44 Kanaatimizce iptal sebeplerinden, “hakem veya hakem kurulu kararına konu uyuşmazlığın Türk hukukuna göre tahkime elverişli olmaması” (m. 439/ 2, g) ve “kararın kamu düzenine aykırı olması” (m. 439/ 2, ğ), mahkeme tarafından re’sen dikkate alınmalıdır.

45 Bkz. **Pekcanitez/ Yeşilirmak**, Pekcanitez Usul, s. 2771.

talep etmesi durumunda, dürüstlük kuralının bu konuda da geçerli olduğu söylenebilir⁴⁶.

Hukuki dinlenilme hakkının ihlalinin ileri sürülmesi bakımından değerlendirilmesi gereken bir diğer konu da, bu sebebin hakem kararının iptali talebiyle açılan davada, mahkeme tarafından re'sen dikkate alınıp alınamayacağıdır. HMK'da iptal sebeplerinin ileri sürülmesi bakımından taraflarca ileri sürülecek ve mahkeme tarafından re'sen dikkate alınacak sebepler şeklinde bir ayırım yapılmamıştır⁴⁷. Doktrinde iptal davasını inceleyen mahkemenin, iptal sebeplerini kendiliğinden araştıramayacağı, iptal sebepleri gibi, mahkemenin bu sebepleri inceleme yetkisinin de sınırlı olduğu ve bunun sadece taraflarca ileri sürülen sebeplerle sınırlandırıldığı belirtilmiştir⁴⁸. Ancak bu görüşe göre kamu düzenini ilgilendiren iptal sebepleri mahkeme tarafından re'sen dikkate alınmalıdır⁴⁹. Buna karşılık doktrinde bir başka görüşe göre, HMK m. 439'daki düzenleme, her türlü iptal sebebinin hâkim tarafından re'sen dikkate alınmasına imkân verecek niteliktedir ve iptal davalarının istisnai niteliği ile bağdaşmamaktadır⁵⁰. Kanaatimizce yazarın da belirttiği gibi bütün iptal sebeplerinin re'sen dikkate alınması iptal davasının istisnai niteliği ile bağdaşmamaktadır. Bu sebeple HMK m. 439 düzenlemesinden bütün iptal sebeplerinin mahkeme tarafından re'sen dikkate alınabileceği sonucunu çıkarmak güçtür. Kanaatimizce, kanun koyucunun amacı iptal sebeplerinde olduğu gibi mahkemenin yapacağı iptal incelemesinin de sınırlı olması yönündedir. Bu sebeple MTK'da yer alan düzenleme doğrultusunda, HMK'da yer alan “uyuşmazlığın tahkime elverişli olmaması” ve “kamu düzenine aykırılık” sebeplerini, iptal davasında mahkeme re'sen dikkate almalıdır. Hukuki dinlenilme hakkının ihlalini ise tarafların ileri sürmesi gerekir. Taraflarca ileri

46 Bkz. **Pekcanitez/ Yeşilirmak**, Pekcanitez Usul, s. 2771; **Selçuk**, s. 237.

47 Milletlerarası Tahkim Kanunu'nda ise iptal sebepleri düzenlenirken, “taraflarca ileri sürülecek” ve “mahkemece re'sen dikkate alınacak” sebepler şeklinde ikili bir ayırım yapıldığı görülmektedir. MTK m. 15/ A'da yer alan iptal sebeplerinden; hakem veya hakem kurulu kararına konu uyuşmazlığın Türk hukukuna göre tahkime elverişli olmadığı ve kararın kamu düzenine aykırı olduğu mahkemece re'sen tespit edilirse hakem kararı iptal edilir. Mahkeme bu sebepleri re'sen dikkate alacağı için tarafların bu sebeplerin varlığını ispat etmelerine gerek yoktur. Ancak bunlar dışındaki iptal sebepleri bakımından iptal davasını açan taraf ispat yükü altında olacaktır (**Akıncı**, s. 302).

48 **Pekcanitez/ Yeşilirmak**, Pekcanitez Usul, s. 2779-2780.

49 **Pekcanitez/ Yeşilirmak**, Pekcanitez Usul, s. 2780.

50 Bkz. **Akıncı**, s. 246.

sürülmedikçe açılmış bir iptal davasında mahkemece hukuki dinlenilme hakkının ihlal edildiği re'sen dikkate alınamaz.

SONUÇ

Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nda hakem kararlarının iptali sebepleri sınırlı şekilde sayılmıştır (m. 439/ 2). Bu sebeplerden biri de "hukuki dinlenilme hakkına riayet edilmemesi"dir. Devlet yargılamasında olduğu gibi tahkim yargılamasında da tarafların hukuki dinlenilme hakkına riayet edilmelidir (HMK m. 423). Bu çerçevede tahkim yargılamasında hukuki dinlenilme hakkının, yargılama ile ilgili olarak bilgi sahibi olunması (HMK m. 27/ 2, a), açıklama ve ispat hakkı (HMK m. 27/ 2, b), mahkemenin, açıklamaları dikkate alarak değerlendirmesi ve kararların somut ve açık olarak gerekçelendirilmesi (HMK m. 27/ 2, c) unsurlarından biri ihlal edilen taraf, hukuki dinlenilme hakkına riayet edilmemesi sebebiyle hakem kararının iptalini talep edebilir.

Tahkim yargılamasında hukuki dinlenilme hakkının ihlali, tebligatın usulüne uygun yapılmaması şeklinde olabileceği gibi, açıklama ve ispat hakkının ihlalinin yanı sıra hakem veya hakem kurulunun tarafların açıklamalarını doğru şekilde dikkate almaması şeklinde de olabilir. Ayrıca HMK'da hakem kararlarının içeriğinde bulunması gerektiği düzenlenen gerekçenin bulunmaması durumunda da hukuki dinlenilme hakkına riayet edilmemesi sebebiyle, hakem kararının iptali talep edilebilir.

Hukuki dinlenilme hakkına riayet edilmemesi sebebiyle hakem kararının iptalini taraflar talep edebilirler. Kanaatimizce mahkeme açılmış bir iptal davasında re'sen hukuki dinlenilme hakkına riayet edilmediğini dikkate alamaz.

KAYNAKÇA

ALANGOYA, Yavuz, Medeni Usul Hukukunda Vakıaların ve Delillerin Toplanması İlişkin İlkeler, İstanbul 1979.

ALANGOYA, Yavuz/ YILDIRIM, Kâmil/ DEREN YILDIRIM, Nevhis, Medeni Usul Hukuku Esasları, 6. Baskı, İstanbul 2006.

ARSLAN, Ramazan/ YILMAZ, Ejder/ TAŞPINAR AYVAZ, Sema/ HANAĞASI, Emel, Medeni Usul Hukuku, 4. Baskı, Ankara 2018.

ATALI, Murat/ ERMENEK, İbrahim/ ERDOĞAN, Ersin, Medeni Usul Hukuku Ders Kitabı, Ankara 2018.

AYDEMİR, Fatih, Türk Hukukunda Tahkim Sözleşmesi, İstanbul 2017.

BEKRİ, M. Nedim, “Gerekçeli Karar Hakkı” Ankara Barosu Dergisi, Y. 2014, Sa. 3, s. 204-228.

BUDAK, Ali Cem/ KARAASLAN, Varol, Medeni Usul Hukuku, 2. Baskı, Ankara 2018.

FOUCHARD, Philippe/ GAILLARD, Emmanuel/ GOLDMAN, Berthold, On International Commercial Arbitration, Kluwer Law International, The Hague- London- Boston, 1999.

GÖRGÜN, Şanal/ BÖRÜ, Levent/ TORAMAN, Barış/ KODAKOĞLU Mehmet, Medeni Usul Hukuku, 7. Baskı, Ankara 2018.

KAPLAN, Yavuz, Milletlerarası Tahkimde Usule Aykırılık, Ankara 2002.

KARSLI, Abdurrahim, Medeni Muhakeme Hukuku, İstanbul 2012.

KURU, Baki, İstinaf Sistemine Göre Yazılmış Medeni Usul Hukuku Ders Kitabı, Ağustos 2017.

MOSES, Margaret, “Party Agreements to Expand Judicial Review of Arbitral Awards”, Journal of International Arbitration, 20(3), 2003, s. 315-323.

MUŞUL, Timuçin, Tebligat Hukuku, 6. Baskı, Ankara 2016.

ÖZBAY, İbrahim, “Hakem Kararlarında Gerekçe”, Banka ve Ticaret Hukuku Dergisi, Aralık 2001, C. XXI, Sa. 2, s. 298-318. (Gerekçe)

ÖZBAY, İbrahim, Hakem Kararlarının Temyizi, Ankara 2004. (Temyiz)

ÖZBAY, İbrahim/ ERDEM, Murat, “Hakem Kararlarının Tavzihi, Düzeltilmesi ve Tamamlanması”, Sakarya Hukuk Dergisi, C. 1, Sa. 2, Aralık 2013, s. 45-75.

ÖZBAY, İbrahim/ KORUCU, Yavuz, Hukuk Muhakemeleri Kanunu Çerçevesinde Tahkim, Ankara 2016.

ÖZBAY, İbrahim/ YARDIMCI, Taner Emre, Tebligat Hukuku (7101 sayılı Kanun ile Güncellenmiş ve Son Değişiklikler İşlenmiş- Hukuk Fakültesi ve Adalet Meslek Yüksekokulu Öğrencileri İçin), Ankara 2018.

ÖZEKES, Muhammet, Medeni Usul Hukukunda Hukuki Dinlenilme Hakkı, Ankara 2003.

PEKCANITEZ, Hakan, “Hukuki Dinlenilme Hakkı”, Seyfullah Edis’e Armağan, İzmir 2000. (Hukuki Dinlenilme)

PEKCANITEZ, Hakan, “Medeni Yargıda Adil Yargılanma”, İzmir Barosu Dergisi, 1997/ 2, s. 35-55. (Adil Yargılanma)

PEKCANITEZ, Hakan/ YEŞİLİRMAK, Ali, Pekcanitez Usul Medeni Usul Hukuku, 15. Bası, İstanbul 2017, C. III.

POSTACIOĞLU, İlhan E., Medeni Usul Hukuku Dersleri, 6. Bası, İstanbul 1975.

SELÇUK, Seyhan, Hukuk Muhakemeleri Kanunu’na Göre Hakem Kararlarının İptali, Ankara 2018.

TANRIVER, Süha, “Hukuk Yargısı (Medeni Yargı) Bağlamında Adil Yargılanma Hakkı”, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, Sa. 53, Y. 2004, s. 191-215.

ULUKAPI, Ömer, Medeni Usul Hukukunda Tarafların Duruşmaya Gelmemesi, Konya 1997.

ULUKUŞ BULUT, Şaziye Tuba, MTK ile Karşılaştırmalı Olarak HMK Hükümlerine Göre Hakem Kararlarının İptali, Ankara 2018.

UMAR, Bilge, Hukuk Muhakemeleri Kanunu Şerhi, Ankara 2014.

ÜSTÜNDAĞ, Saim, Medeni Yargılama Hukuku, C. I-II, İstanbul 2000.

YEŞİLOVA, Bilgehan, “7201 Sayılı Tebligat Kanunu’nun ve Tebliğe İlişkin Diğer Hükümlerin Tahkimde Uygulama Yeri”, Uluslararası Ticaret ve Tahkim Hukuku Dergisi, C. 3, Sa. 1, Y. 2014, s. 97-128.

YILDIRIM, M. Kâmil, Medeni Usul Hukukunda Delillerin Değerlendirilmesi, İstanbul 1990.

YILMAZ, Ejder, Hukuk Muhakemeleri Kanunu Şerhi, C. 3, Ankara 2017.

YILMAZ, Ejder/ ÇAĞLAR, Tacar, Tebligat Hukuku, Ankara 2013.